

Jakob Unrest, a történetíró

ÁGOSTON MAGDOLNA történelem--német szakos
középiskolai tanár

Jakob Unrest származásáról nincsenek pontos adatok. Bajorországban születhetett 1430 táján; 1466-ban került át a regensburgi egyházmegyéből a salzburgiba, miként ezt egy oklevél tanúsítja.¹

Unrestről mint a salzburgi egyházmegye papjáról már többet tudunk. Az ide vonatkozó adatokat elsősorban munkái szolgáltatják. A karintiai St. Martin am Techelsberg lelkésze volt 34 éven át, 1500-ban bekövetkezett haláláig. A Wörthi tó melletti kis falu a gurnitzi kanonokság stallumának része volt, s e vonatkozásban is a salzburgi érsekség fennhatósága alá tartozott. Unrest a papi hivatásához szükséges ismereteket káptalani vagy kolostori iskolában szerezhette. A műveiben található idézetek tanúsága szerint természetesen tudott latinul, ismerte az Ó- és Újszövetséget, az egyházatyákat, sőt Arisztotelészt is. Földrajzi ismeretei Európa jelentős részére kiterjednek és megbízhatóak. Vannak olyan történeti és politikai jellegű megállapításai, melyek alapjául olvasmányai vagy az utazásai során szerzett személyes élmények szolgálhattak. Gyakran utazgatott: eljárta a zsinatokra, a tartományi gyűlésekre. Nem egyszer kényszerült elmenekülni a török elől. Ilyenkor sem hagyta abba az anyaggyűjtést munkáihoz, melyek eléggé széles körű anyagfelhasználásra mutatnak.

A lelkészek helyzete a középkor végén nem irigylésre méltó; Unrest is elégedetlen. Karintiát abban az időben több oldalról is fenyegették. A törökök betörései, Mátyás és Frigyes háborúja, a karintiai parasztfelkelések egyaránt sújtották Unrest működési területét, s a lakosság helyzetét még tovább súlyosbitotta, hogy

¹ Vö. GROSSMANN, Karl: Jakob Unrest: Österreichische Chronik / Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum, nova series, tomus XI., Weimar, 1957. /a továbbiakban: GROSSMANN/, p. VIII.

minden csapás után rendkívüli adót vetettek ki. Leonstein urai, a Peicherek is többször hatalmaskodtak a környéken. St. Martin közepes egyházközségnek számított Karintiában. Egy 1474-ben fel-fektetett, 1537-es másolatban fennmaradt urbárium¹ szerint Un-rest jövedelme a helybeli házak, telkek, szántók, kunyhók, a kocsmá és a sekrestyés házának szolgáltatásaiból származott, to-vábbá az egyházközség földjeiből, alapítványokból, évfordulói megemlékezésekből, nem hivatalos stólapénzekből. Jövedelme elég volt a szerény megélhetéshez.

Unrestnek három krónikáját ismerjük:² a Karintiai, a Magyar és az Osztrák krónikát. Munkái csak másolatban maradtak fenn. Az Osztrák krónika elején utal egy másik, egy Régi osztrák krónikára, de ez elveszett. Három fennmaradt műve közül csak az Osztrák krónikában nevezi meg magát szerzőként, de a másik két krónika nyelve, stílusa, utalásai az Osztrák krónikára, a közös adatok és passzusok, valamint az, hogy a hannoveri és a bécsi kézirat mindhárom krónikát tartalmazza, azt bizonyítják, hogy ezek szerzője is Unrest volt.

Időrendileg az Osztrák krónika a legkorábbi keletkezésű, valószínűleg 1466. évi lelkészi beiktatása után kezdhetett, és röviddel III. Frigyes 1493. évi halála után fejezte be, majd újra folytatta 1499-ig. A Karintiai krónikát az utolsó mondatban világosan 1499-re datálja. A Magyar krónikában említett utolsó dátum II. Ulászló 1490. július 15-i koronázása, tehát nem sokkal ez után írhatta -- a Karintiai krónikához hasonlóan egy-huzamban --, miután befejezte az Osztrák krónika megfelelő részét, ugyanis utal az Osztrák krónikára.

A Karintiai krónika a legelterjedtebb munkája, 22 kéziratban maradt fenn, amelyeket a 16--17--18. század folyamán másoltak. Fő forrásai a Conversio Bagoariorum et Carantanorum és Stainreuter krónikája. Talán okleveleket is felhasznált. Találunk benne közvetlen környezetére utaló annalisztikus feljegyzéseket is.

¹ Landesarchiv Klagenfurt 2/37 sz. kézirat, vö. GROSSMANN p. IX. 3. jegyz.

² Vö. GROSSMANN p. XIII.

A Magyar krónika sokkal kidolgozottabb, mint a Karintiai. Attilától Mátyásig összefüggő történetet ad, királyok szerint rendezve az eseményeket. Habár a mű nagy érdeklődésre tarthatott volna számot, nem terjedt el. Fő forrása valószínűleg Thuróczi műve volt, amely 1488-ban nyomtatásban is megjelent. Thuróczi szövegét nem fordítja le, nem is kivonatolja, hanem teljesen át dolgozza. A korai magyar történetre néhány olyan adatot is hoz, amelyek más forrásokban nem találhatók, ezért KRONES, aki a Magyar krónika általa kiadott részeire vonatkozóan elvégezte a forráselemzést,¹ azt gyanította, hogy egy azóta elveszett forrásmunkát használt. Kimutatható Stainreuter és a Steierische Reimchronik használata, de vannak olyan részek is, amelyeknek eddig nem sikerült kideríteni a forrását. Nem tudni, hol juthatott Unrest magyar forrásokhoz, ugyanis leír olyan epizódokat is, amelyek nem az ismert magyar forráskörből származnak.

Az Osztrák krónika a legjelentősebb munkája, amely mai formájában az eredeti mű második része lehet, az elveszett Régi osztrák krónika folytatása. Azt, hogy mit tartalmazott a Régi osztrák krónika, nem tudjuk pontosan. KRONES szerint "Die vorlaufende »alte Chronik« der Österreicherfürsten konnte nichts anders sein, als eine kurze Compilation, vorzugsweise ein Exzerpt aus dem allgemein benützte Werke des sog. Mathäus oder Gregor Hagen, der eine Chronik von Österreich bis zum Ausgange des XIV. Jahrhunderts schrieb, für die ältere Zeit voll haarstäubender Fabeln, die aber, wie so oft, gläubig nachgeschrieben wurden."² E sok vitára okot adó krónikát ma Leopold Stain-

¹ KRONES, Franz: Jakob Unrests Bruchstück einer deutschen Chronik von Ungarn, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichte [a továbbiakban: MIOG] I /1880/ 355 és köv.

² KRONES, Franz: Die Österreichische Chronik Jakob Unrest's mit Bezug auf die einzige, bisher bekannte Handschrift der K. Bibliothek zu Hannover, Archiv für österreichische Geschichte [a továbbiakban: AfOG] 48 /1872/ 428: "Az osztrák hercegek szövegében a régi krónika←-ja csakis egy rövid kompiláció, helyesebben az ún. Mathäus vagy Gregor Hagen széles körben használt munkájának kivonata lehetett, aki egy, a 14. század végéig terjedő osztrák krónikát írt; a régebbi korok vonatkozásában telis-tele van hajmeresztő mesékkel, amelyeket -- mint ez oly gyakran történni szokott -- kételkedés nélkül másoltak át belőle."

reuternek tulajdonítják, és "Österreichische Landeschronik von den 95 Herrschaften" címmel idézik.¹ GROSSMANN szerint is egyszerűen csak a Stainreuter-krónikára utal Unrest, melynek folytatójaként tekintette magát.² Stainreuter ugyanis III. Lipót herceg Sempach melletti halálával fejezte be művét, Unrest pedig III. Lipót fiaival, Ernővel és Frigyesel kezdte. Ahol Unrest arra utal, hogy a Régi krónikában erről bővebben van szó, ott Stainreuter valóban részletes elbeszélést ad.³ Az Oszták krónika más forrására eddig nem derült fény. A korabeli eseményeknél sok esetben Unrest az egyedüli forrásunk. Felhasználta saját élményeket, szóbeli híreket, valamint újságokat és akta-kiadványokat, amelyeket gyakran kritika nélkül vett át a maga szövegébe. Minden bizonnyal híreket cserélt a birodalmi gyűléseken és más összejöveteleken is. Az ellentmondó adatok közt nem dönt olyan esetekben, amikor időben vagy térben távolabbi eseményekről van szó, de nem is kóhól híreket. Az egykorú és közelében lejátszódott eseményeknél azonban saját józan eszére támaszkodik, az újságokat és a szóbeli híreket is kritika alá veti.

Unrest elbeszélése folyamatos, időrendben halad, de az időt rugalmasan kezel, mert az összefüggő eseményeket nem darabolja szét az időrend kedvéért. Ábrázolása szemléletes, bár vannak részek, ahol nehézkesnek tűnik elbeszélése.

Nyelvezete és írásmódja többé-kevésbé azonos a III. Frigyes-korabeli császári kancelláriáéval, a bajor-oszták nyelvjárás jellegzetességei ismerhetők fel. Írásmódjának jellemző jegyei: a középfelnémet "ei" diftongus nála "ai"-ként is szerepel /pl. klain,⁴ einfällt,⁵ ainfold⁶/; az "ie" megmaradt nála diftongus-

¹ Vö. LHOTSKY, Alphons: Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs, MIBG, Ergänzungsband XII /1963/ 313.

² Vö. GROSSMANN p. XVIII.

³ Uo.

⁴ Vö. GROSSMANN 75₃₄

⁵ Uo. 219₂₀

⁶ Uo. 19

nak, nem monoftongizálódott /pl. gieng = ging¹/; találunk diftongusokat hangsúlyozatlan szótagban is /pl. unmuet², aynmuetigklich³/; umlautot nemigen használ, az "ä"-t általában "e"-vel helyettesíti /pl. ertzelt⁴, trenckhen = ertränken⁵, gléwbig oder ungläubig⁶/; az "y" és "i" hangot nem használja következetesen, hanem minden logika nélkül, össze-vissza alkalmazza /laydet⁷, leiden⁸, leyden⁹, synnen¹⁰/; a "b", "p" és "w" hangoknál hasonló a helyzet /pl. weweyßt¹¹, peweist¹², burger¹³, purckh¹⁴, wurger¹⁵/; a "w"-t gyakran használja "u" helyett is /pl. krewtzt¹⁶, krawtz¹⁷, trew und frum lewt¹⁸/; a hangsúlytalan vagy szó végi "e" gyakran lekopott /pl. lewt¹⁹, warn²⁰, bezalln²¹/; mássalhangzóköttőzés hosszú magánhangzó után is gyakori /pl. ettlicher²², personndlich²³, senndpotten²⁴/; a szó végi media kemény lesz /pl. purgk²⁵, lanndt²⁶/, a szó eleji media és tenuis pedig váltakozik /pl. bringen²⁷, pracht²⁸, besuecht²⁹, pesuechten³⁰/; a "k" olykor "kh"-ként is szerepel /khomen³¹, erkennen³²/.

- 1 Uo. 22₁₄
- 2 Uo. 211₄₀
- 3 Uo. 68₃₁
- 4 Uo. 234₂₄
- 5 Uo. 76₃₁
- 6 Uo. 205₂₄
- 7 Uo. 117₂₆
- 8 Uo. 88₁₀
- 9 Uo. 139₃₁
- 10 Uo. 64₂₃
- 11 Uo. 129₃₅
- 12 Uo. 1₁₀
- 13 Uo. 177₁₃
- 14 Uo. 157₂₂
- 15 Uo. 154₃₃
- 16 Uo. 125₃₀

- 17 Uo. 8₁₅
- 18 Uo. 168₁₄
- 19 Uo.
- 20 Uo. 67₁₇
- 21 Uo. 151₁
- 22 Uo. 190₂₄₋₂₅
- 23 Uo. 179₂
- 24 Uo. 179₃
- 25 Uo. 189₁₁
- 26 Uo. 4₂₀
- 27 Uo. 112₁₆
- 28 Uo. 91₈
- 29 Uo. 185₃₇
- 30 Uo. 41₂₆
- 31 Uo. 140₃₇
- 32 Uo. 88₁₁

Az Osztrák és a Magyar krónikának két kézirata maradt fenn: a hannoveri és a bécsi kézirat. A hannoveri kézirat kötése 18. századi, szennylapja 1600 körüli, a szöveg pedig a 16. század első feléből való papírra íródott. Az írás is 16. század eleji, nem Unrest írása, hanem arról készült hibás másolat, amely Karintiában íródott. A bécsi kézirat papírja és írása a 16. század közepe tájára utal.¹ A kéziratok keletkezéséről keveset tudunk, csak korábbi tulajdonosaik közül ismerünk néhányat. A két kézirat egyenlő értékű.

A Karintiai krónikát Unrest kéziratából 1500 körül lemásolták, ennek szerteágazó kéziratcsaládja van, ami azt jelzi, hogy a szerző legszűkebb, tartománytörténeti művével aratta a legnagyobb sikert; honfitársait elsősorban saját territóriumuk története érdekelte.

Az Osztrák és a Karintiai krónika szövegét először Simon Friedrich HAHN adta ki a hannoveri kódex alapján.² A bennünket érdeklő Osztrák krónika modern, kritikai szövegkiadása GROSSMANN-tól származik;³ ugyancsak ő sorolja fel Unrest munkáinak többi kiadását.⁴

GROSSMANN széleskörű forrás- és irodalomjegyzéket is mellékelte munkájához. A felsorolt művek legnagyobb része német kiadású, és a német területek történetével foglalkozik. A források jegyzékében⁵ a magyar szerzők munkái közül mindössze a FRAKNÓI Vilmos által kiadott "Mátyás király levelei"-t,⁶ a NAGY--NYÁRY féle "Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából" című gyűjteményt,⁷ és

¹ Uo. pp. XIX--XXX., XXXIII.

² HAHN, Simon Friedrich: Collectio monumentorum et recentium ineditorum I., Braunschweig, 1724.

³ Lásd fentebb, 1. old. 1. jegyz.

⁴ GROSSMANN: pp. XXXVII--XXXVIII.

⁵ Uo. pp. XLII--XLIII.

⁶ FRAKNÓI Vilmos: Mátyás király levelei I--II., Budapest, 1893--1895.

⁷ NAGY Iván--NYÁRY Albert: Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából 1458--1490. /Monumenta Hungariae Historica IV. osztály/ I--IV., Budapest, 1875--1878.

a SCHWANDTNER-féle "Scriptores rerum Hungaricarum" című forráskiadvány I. kötetét¹ említi meg, az utóbbit hibás kiadási évszámmal.

A feldolgozások között² is csak kb. öt--hat, magyar szerzőktől származó munkát sorol fel, ezek is latin és német nyelven íródtak.

Unrest munkáival Franz KRONES foglalkozott GROSSMANN előtt behatóbban, KRONES azonban inkább mint az osztrák történelem forrását vizsgálta. TELEKI József már ismerte, és a Hunyadiakról írt nagy monográfiájában³ felhasználta Unrest munkáját, legújabb történeti irodalmunk azonban mintha megfeledkezett volna az események ezen egykorú, tehát nagy figyelmet érdemlő krónikásáról.

+
++ ++
+

Jakob Unrest a 15. század folyamán papként tevékenykedett Karintiában, tehát egy olyan földrajzi területen, amelyik mind a törökök, mind a magyarok támadásának igen gyakori színtere volt. Az ellenség dúlásaihoz járultak a feudalizmusból fakadó anarchia pusztításai és a zsoldosok garázdálkodásai. Osztályhelyzetét tekintve szerzőnk ahhoz a réteghez tartozott, amelynek a legnagyobb szerepe volt a feudalizmus ideológiájának terjesztésében, a kizsákmányolt osztályok vallásos szellemű befolyásolásában s ezzel mintegy fékentartásában. Közvetlen kapcsolatban állt a köznéppel, melynek gondolkodása alakítóan hatott szemléle-

¹ SCHWANDTNER, Joannes Georgius: Scriptores rerum Hungaricarum I., Bécs, 1746. /GROSSMANNnál tévesen: 1764./

² GROSSMANN: pp. XLIV--XLIX.

³ TELEKI József: Hunyadiak kora Magyarországon I--XII., Pest, 1852--1857.

tére. Ezzel szemben meglehetősen távol élt kora kulturális centrumaitól, a városoktól, ahol ekkor már a humanista gondolkodás és a reneszánsz műveltség érlelődött.

Unrestre tehát mind osztályhelyzete, mind környezete olyan hatást gyakorolt, amely a középkorias világkép elemeinek túlsúlyát biztosíthatta történetiszemléletében.

A feudalizmus társadalmi hierarchiája a maga teljességében tükröződik Unrestnél. Az uralkodó egyes intézkedéseit ugyan bírálja, de személyét sérthetetlennek tartja, szavát parancsnak, s aki ellene szegül, azzal nem szimpatizál. A karintiai rendekhez -- amelyek esetenként nem az uralkodó utasításai szerint, de Karintia javára, esetenként pedig Karintia és az uralkodó ellenére cselekszenek -- Unrest viszonyulása változó.

A papságról alkotott véleménye igen kritikus. A különböző megnyilatkozásokat egymás mellé rakva megkapjuk azt az ideális képet, amilyenek Unrest a papi réteget látni szeretné. Szerinte csak az legyen pap, akit isten erre rendelt.¹ A püspököknek az a feladatuk, hogy amit szavakban prédikálnak, azt tettekben váltsák valóra; legyenek mentesek minden büntől, csak papi funkciójukat gyakorolják: prédikáljanak, templomokat és papokat szenteljenek fel, legyenek az oltári szentség méltó kiszolgáltatói és bárányaik hű pásztorai. Ne vegyenek részt háborúskodásokban, legfeljebb csak az eretnekek ellen, mivel csupán ez méltó hozzájuk, hiszen a püspöki süveget és a pásztorbotot szentelték fel számukra, nem pedig az acélsisakot és a dárdát.²

¹ GROSSMANN 127₇₋₁₀: Der zwelffbote spricht: Non assumit sibi quisquis honorem, nisi qui a Deo vocatus fuerit Aaron. Das ist zw Teutsch: Im sol selbs nyemants geystlich er zuziehen, er sey dan von Gott darczu gevordert als Aaron. /Pál apostolnak a zsidókhöz írt levele -- 5,4 -- alapján./

² Vö. uo. 145₁₆₋₂₆: Die kristenliche kirchen hat geordennt die bischoff zw predign und peycht ze horen, kirchen und pfaffen ze weyhen. Darumb ist geweyhet infel und stab als huet und stab als ainem pilgram und halter und nicht eysenhuet und spy3. Was sy mit den warten predign, sullen sy mit den werckhen erfullen... Eyn bischolff soldt an alle sindt sein und ein trewer außgeber der heyligen sacrament und ein trewer halter seiner schafflen.

"A rossz pásztor keze alatt nagy károkat szenved a nyáj" -- mondja Unrest.¹ A papok kövessék a próféták és más tanítók tanácsait, akik megmutatták nekik, hogyan érdemelhetik ki az "örök életet", és ne a "világi dicsőséget" keressék.² A papok ereje a tudományok ismeretében és az igazságosságban rejlik.³ "Amig azokat tették püspökké és főpappá, akik bölcsek és tudósok voltak, nem pedig nemesség, kegy, pénz és barátság alapján, addig az egyházak és a püspökségek ügye jól állt. Ezt kellene tekintetbe venni valamennyi nagy egyházi intézménynél."⁴ Persze, ostoba főpap is élhetne bölcs tanáccsal.⁵ Szomorú képet fest a német egyházi állapotokról: "a birodalom többi tartományában s szinte egész Németországban a nagy püspökségek és hatalmas alapítványok az uralkodók és a főurak háborúiban igen meggyengültek és elpusztultak...;"⁶ "a nemes salzburgi alapítvány is igen meggyengült és tönkrement, úgyhogy alig, vagy talán soha nem nyeri vissza mindazt, amit ebben az áldatlan háborúban elvesztett"⁷ -- írja Unrest. Ha a főpapok nem törődnek egyházme-

¹ Uo. 109₂₂₋₂₃: Pey possen haltern nymbt das viech grossen schaden.

² Uo. 169₁₇₋₂₀: haben die propheten und annder lerer den geistlichen furgesagt, das sy ir leben westen zu verfueren und das ewig leben mit irem leben verdiennen. Selig sindt die, dy der lere nachfollgen und nicht den welltlichen ern!

³ Uo. 183₂₉₋₃₀: Aber der geistlichen sterck ist dy kunst und gerechtikait...

⁴ Uo. 126₃₅₋₃₉: Dieweyl man pischoff und prelaten macht, die weys und wolgelert waren und nicht nach dem adel oder nach gunst, myet und frewndschaftt, do stuennndt der gotshawser sach und stiftt wol. Das mag man merckhen pey allen grossen styfften...

⁵ Vö. uo. 125₃₇: Toroter prelat sold hanndeln mit weysen radt.

⁶ Uo. 183₃₈--184₁: Es ist lanng die gemain red gewesen, das in anndern lannden in dem Reih und vast in aller Tewtschen nacion die grossenn pistumb und mechtigen stiftt mit krieg der regirer und obristen vast geswecht und verdorben sein...

⁷ Uo. 184₈₋₁₁: die wirdig stiftt Salltzpurg auch vast geswecht und verdorben ist, das es hartt und vileicht nymmermer zu allem kumpt, do es in dem haillosen krieg umb komen ist.

gyéjükkel, hanem maguk is versengve pusztítanak a világiakkal, ez az alsópapságot is züllesztí.¹ "Hova meneküljenek akkor a szegény bárányok, amikor pásztoraik farkasokká lettek?" -- teszi fel a kérdést a kereszténység ügyéért aggódó szerző, s Jézus Krisztushoz fohászkodik, vegye ő maga védelmébe "bárányait";² előtte pedig istenhez könyörög: küldjön békességet az országra, hogy a kereszténység ki ne pusztuljon.³

A főpapok és világiak háborúi nemcsak a köznépet sújtják, hanem az alsópapságot is, amelyet a hadműveletek folyamán szintén sok károsodás ért: hódolásra kényszerítették őket, s ha ezt megtagadták, kirabolták és fogságra vetették őket, s csak váltságdíj ellenében kerülhettek újra szabadlábra.⁴ Érthető tehát, ha szerzőnk a háborúskodások befejeződését kívánja: szívesebben venné, ha a papok inkább zsoltárolvasással foglalatoskodnának, mert már túl sok baj származott a papok miatt.⁵ Nem véletlen, hogy Unrest keserű kifakadásai a főpapok ellen döntően a salzburgi háború eseményeit tárgyaló részekben találhatók: Mátyás és III. Frigyes konfliktusa a salzburgi érsekség ügyében szinte

¹ Vö. uo. 183₃₁₋₃₂: Sollt solcher unmessiger schad durch geistliche vil geschehen, es wurd die gemein pfauffheit geschwecht...

² Vö. uo. 145₂₇₋₂₉: Wo sullen nun die arman scefflein hyn fliehen, wan ire halter zw wolffen werden? Herr Jhesu Christe hallt deine schafflein selbs in deiner huet!

³ Uo. 111₂₉₋₃₀: Got schickh uns seynen fridt, das die Kristenhayt nicht zergee!

⁴ Vö. uo. 109₂₃₋₂₆: Von den von Sannd Andre wurden dye umbsassen, voran des von Saltzburg und etlicher geystlicher, genott zw huldigung: wer des nicht entett, der wartt berawbt, gevanngen und geschetzt.

⁵ Uo. 116₁₈₋₂₂: Sunder woldt ich gar vill lieber schreyben, das der kryeg eyn enndt hyet, so war das nachgeschryben ubel nicht geschehen, des pißher von dem den geystlichen wegen zu vill gewesen ist, und hyet in pas gezimbt, sy hyetten dy zeyt den psalter gelesen.

egész Ausztriát lángba borította. Joggal bírálja tehát élesen Unrest a főpapi rend tagjait, hogy inkább a maguk és hiveik lelki életével foglalkoznának. Szemében az apostoli szegénységhez és az aszketikus élethez való visszatérés lenne a kívánatos, nem pedig a politikai életben való aktív részvétel. Persze, Unrest elképzelése irreális, hiszen a humanizmus hajnalán és a reformáció előestéjén a papi rend már nem képes az Unrest által körvonalazott hivatás betöltésére.¹ Még mindig részben az egyház privilégiuma az irás ismerete, a tudományok művelése, tehát részvételük a politikai és diplomáciai életben nélkülözhetetlen. A szemlélődő életmódhoz, a teológiában elmerülő elmélkedéshez teljes csend és nyugalom szükséges: a kor viszonyai ezt aligha biztosították.

A városok élete, tevékenysége nem foglal el központi helyet Unrest munkájában.²

A parasztság és az uralkodó osztály közötti osztályharcban szerzőnk álláspontja ellentmondásos. Az elnyomottak "törvényes" kizsákmányolását maradéktalanul igenli, viszont az anarchiával, a hatalmaskodásokkal és a hadi eseményekkel együttjáró túlkapásokat elítéli: ilyenkor rokonszenve a dolgozó szegénypopuláció felé irányul.³

Történetfelfogásának lényeges vonása az, hogy szerinte az isten, az ördög és a szentek közvetlenül beavatkoznak az események alakulásába. Isten büntet és jutalmaz, igazságtevése mindig konkrét eseményekhez kapcsolódik, azok okaként szerepel nála. Olykor a török betörését is úgy indokolja, mint isten közvetlen büntetését, s ez a megtorlás főleg a parasztokra száll,

¹ V8. KLANICZAY Tibor: A múlt nagy korszakai, Bp., 1973. 97--99.

² Részletesebben csak Bécs és Bécsújhely sorsával, helyzetével foglalkozik. Bécs esetében történelmi visszatekintést is ad. /GROSSMANN: i. m. 154--155./

³ V8. pl. no. 123₃₀₋₃₇.

akik a valóságban is a legtöbbet szenvedték a töröktől.¹ Hunyadi Mátyás egyik győzelmes csatáját a törökkel úgy értékeli, hogy isten maga is a keresztények mellé állt.² Nándorfehérvár megvédelése isten segítségével történt -- hangoztatja a szerző -- , s ezt egy csillag megjelenése is hírül adta.³ Lakóhelye közvetlen környékén a török portyák kevés ellenállásba ütköztek, és így az ellenség kis erőkkel is nagy sikereket tudott elérni:⁴ a belső gyengeség, a feudális anarchia nem tette lehetővé a szervezett ellenállást, ezért tűnt szinte hihetetlennek szemében, hogy nagyobb összeütközések a magyarok győzelmével végződhettek, ezért keresett misztikus magyarázatot, amelyet csak isten közvetlen beavatkozásában tudott fellelni. Az értékelésben szerepet játszhatott az is, hogy pusztán a csaták tényéről tudott, lefolyásukról mindössze szállongó hírei lehettek, mivel földrajzilag eléggé távol játszódtak le Karintiától. A kis erőkkel végrehajtott török

¹ Vö. pl. GROSSMANN 95₁₆₋₂₅: ...Got...der pawren untrew mit den ungelawbigen Turckhen strafft. Das hat Gott darumb getan, das das kristenlich pluet von den untrewen pundlewten nicht vergossen wuerdt. Nun merckt, was der pundt schaden hat pracht, wan die Turckhen haben kayn grossern phartayl mugen haben, dan das das lannd in unaynigkayt ist gewesen. Das hat dem lanndt Kernndten und den punthern selbs den schaden pracht, als man hye vernemen wirdet. -- Uo. 99₂₅₋₃₂: Nun hort und merckt, ob die untrewen pawrn, die den pundt gemacht haben, nicht gestrafft syn wordan, wann, wo die Turckhn am maysten geczogen, gelegen und geprannt haben im lanndt Kernndten, da ist die puntnus am maysten gewesen. Das soldt nyemannt anders messen, dan es sey ain besundre straff von Got, der die ubermuettigen, die sich selbs nicht erkennen wellen, nyedert.

² Uo. 101₁₃.

³ Uo. 8₁₈₋₂₀: Wann er /ti. Kapisztrán/ was so aines heyligen lebenns, das im Got ain zaychen an einem sternn lyess erscheinen, das im Got in seinem vechten wolt beisteen.

⁴ Uo. 64₁₋₅: Merckt, ob das nit eyynn gross wunder sey, das dye Turckhen so lanng, weyt und verr getzogen mit grossem schaden sind mit klainer macht und in nyemant kainen widerstandt getan hat; ob Gott nicht mit der Crystenheit zaychen oder wunder thue.

portyák sikerességét Karintiában nemcsak büntetésként, hanem összefogásra buzdító égi jelként is magyarázza: ebben az értelemben fohászkodik istenhez, hogy segítse végre elő a keresztények győzelmét.¹ Naiv bizakodása azonban az akkori viszonyok közepette aligha támaszkodott reális alapokra.

Frigyes és Mátyás háborújával kapcsolatban is értékel úgy hadmozdulatot, amely nem az erőviszonyoknak megfelelő kimenetellel végződött, nevezetesen a gyengébb fél -- Frigyes serege -- sikerével, mint isten segítségével megvalósult váratlan eseményt. A sikert részben az istenhez fohászkodók imái hatékonyságának tulajdonítja.² Maga is gyakran könyörög isten irgalmáért³ és

¹ Uo. 66₃₀--67₂: Das soldt pillich ain yeder mensch ze herten nemen, das ain soliche klayne macht Turckhen, der man auf das mayst hat geschetzt achttausent, durch die drew lanndt Kernndten, Windische lanndt und Krayn mitsambt dem Kast, ungeeyrt und unbestrytten gezogen sindt und solichen grossen schaden getan haben und in nyemant kayn widerstanndt getan hat, dann wer sich hat muessen wern notturft seines leybs. Dan an dem Kast hat man ainen schaden tan pey der nacht, das etlich gewanngen ledig warden. O Got von hymel, es wer zeyt, das des krystenleiche swert dem Turckischen sabel sein schneydt nam!

Unrest világosan látta, hogy az osztrák tartományok külön-külön nem állhatnak ellent a töröknek: Nun ist es unmuglich, das das landt Kernndten allain chunden widerstanndt thun den Turckhen... /Uo. 67₉₋₁₀./

² Uo. 165₃₇--166₃: Das soldt man Gots hylff zumessen und nyemanten andern und allen den, die Gott darumb gepetten haben, dannckper sein, das so ein klain volckh so ein grosse menig der veindt angesigt haben.

³ Uo. 111₂₉₋₃₀: Got schickh uns seynen fridt, das die Kristenhayt nicht zergee! -- 144₃₋₅: Got genadt den totten, die auf dem rechten weg gewesen sindt. -- 145₂₈₋₂₉: Herr Jhesu Christe hallt deine schafflein selbs in deiner huet! -- 170₃₅₋₃₈: Got sey den armen selen genedig, die armen lewtten in dem krieg offt ir guet unpillichen genomen haben und nye kain gewissn gehabt haben darumb! -- 187₂₈₋₂₉: derselben gnaden ist ain yeder mennsch bedurfftig und sol die nicht verachten.

bosszújéért,¹ próbálja befolyásolni az égiek döntését saját véleményével. A keresztény erkölcstan szerint a bünt büntetés követi, a jók viszont elnyerik méltó jutalmukat; ez az alapja Unrest keserü fohászainak olyankor, amikor az isteni igazságtétel megvalósulását nem látja. A büntetést szerzőnk istentől várja,² de ugyanakkor isten gyakran igénybe veszi eszközként az embert is.³

Az ördög a gonoszság megtestesítője a keresztény vallásban; az általa befolyásolt események balul ütnek ki. Az eretnokség terjedése,⁴ a sikertelen katonai vállalkozások⁵ és maguk a háborúk⁶ is olyan indoklást nyernek Unrestnél, hogy az ördög

¹ Uo. 16₆₋₇: Das mocht doch Got wol rechen... -- 170₃₈₋₄₂: Und sol alles unnrechts guet widergeben werden, so ist zu sorgen, in dem krieg hab meniger sein arme sel nit wol versorget und sunnder die, dy anfennger und ursacher solhes ubel seinn. Quia nullum malum impunitum, das ist also gesprochen: Kain ubl beleibt ungerochen.

² Uo. 146₁₃₋₁₄: Doch was der mensch nicht strafft, das strafft Got.

³ Uo. 95₁₈₋₂₀: ... mit den ungelawbigen Turckhen strafft. Das hat Gott darumb getan, das das kristenlich pluet von den untrewen pundlewten nicht vergossen wuerdt. -- 99₂₇₋₃₂: wo die Turckhn am maysten geczogen, gelegen und geprandt haben im lanndt Kernndten, da ist die puntnus am maysten gewesen. Das soldt nyemant anders gemessen, dan es sey ain besundre straff von Got, der die ubermuetigen, die sich selbs nicht erkennen wellen, nyedert.

⁴ Uo. 13₃₅--14₂: Der tewfel erwelt im ainen vergifften ketzer, dadurch er sein poshait warcht in geleicher wayss, als durch Evam inn dem paradeys.

⁵ Uo. 106₆₋₁₁: Wie dem allen was, so wardt doch das furnemen, das fur dye Krystenhayt war gewesen, durch solhs gehindert und der arm Kristenhayt zw schaden khomen. Das khan nyemant anders gemessen, dan es sey ain plag von Gott und ubung des tewfels, das dye Kristenhayt geschwecht werdt.

⁶ Uo. 13₂₃₋₂₈: Das was dem veindt der selikayt laidt, wann er in seiner poshait erkänndt, das vil saliger und loblicher sach davon chumen waren. Darumb verkeret er das guet in gross ubel, das nach des frumen kunig Lasla todt durch husserey, raub, mordt, kryeg und pranndt ergangen ist, des die lannd hartt widerkumen. -- 117_{14-15,21}: Nun hort, was das vier eyn kryeg was!... eyn ubung des possen geists, der ist mille artifex.

mesterkedéseiből fakadnak. Az ördög kezét látja olyan emberek hirtelen halálában, akikről feltételezte, hogy a török ellen harcoltak volna, vagy uralkodásukkal a kereszténység javát szolgálhatták volna.¹

Az isten és az ördög két, egymással szembenálló erő ugyan, de az isten büntetése és az ördög mesterkedése nem mindig válik el: olykor -- isten akaratából -- össze is fonódhat.²

A történelmi események menetébe beavatkozó égi erők közé tartoznak a szentek. Főleg a védőszentek kerülnek előtérbe, akik egy-egy helység megtámadása alkalmával a nekik szentelt települést megoltalmazzák. A Mária-kultusznak is van Unrestnél ilyen vonatkozása.³ A szentek szintén tesznek csodákat,⁴ de elsősorban óvnak, elhárítják a csapásokat, és a szerző is erre kéri őket fohászaiban. Isten viszont -- mint láttuk -- nála bosszúálló is.

Unrest a keresztény erkölcs és a népi életbölcesség alap-

¹ Uo. 9₃₉--10₂: Da fuer er ghen Kryehischen-Weysennburg und war mit der Vnngern hylff gern an die Turckhen getzogen. Das unnderstuenndt der poss veindt mit des von Gily todt.

² L. fentebb, az előző oldal 5. jegyzetét.

³ GROSSMANN: 55₁₀₋₁₄: Und allen den sieg, chunhait und geluck, das die in der stat nam, ward alles zugemessen dem heyligen sannd Quirin, der ein hawbther in der stat ist... -- 113₁₉₋₂₀: Do macht Vnser Liebe Fraw iren scherm fur und tett zaichen... -- 115₈₋₁₂: Do erschyn Vnser Fraw, die junckfraw Maria, die hawbtfraw darinnen ist, mit irer hylff, des man scheynperlich zaychen hat gesehen, das Vnser Fraw mit irem kindt und hylff den Kristen halff, das sy den sturm behueben und die Turckhen vertzagtlich muesten weichen.

⁴ Uo. 8₃₋₇: Derselb brueder Hamms, [den] man nendt Capistranum, der zoch durch Kernndten, Steir und Osterreich; der tet vil gross zaychen an petrysen, an plindten, an krumpfen, mannen und weyben, die von stund'en vor seinen augen gesundt wurden. -- 27₁₄₋₁₇: Die Turckhen chamen in ein kirchen, da was eyn Turckh und schlueg Vnser Lieben Frawn pild mit ainer gabel ein wundten; von stund an floss frisch pluuet aus der wunden.

ján áll. Idéz közmondásokat,¹ szállóigéket,² régi egyházatyákat,³ akiknek cselekedeteit példaként állítja kora társadalma elé. Mindezt tanító célzattal teszi, s óvása helyenként szinte prédikációba csap át. Nemesak a katolikus egyházatyák tanításait használja fel, hogy nevelően hasson kortársaira. Katolikus pap létére idézi Arisztotelészen kívül⁴ a Sibylla szavait,⁵ s van rá példa, hogy egy török mágus mondását is feljegyzi.⁶

Gyakran idézi a bibliát; e bibliai idézetek és általában a tanító célzatú citátumok könyve második harmadától kezdve bukkannak fel.⁷ Hivatkozásai azonban nem következetesek. Vannak olyan idézetek, amelyeket csak németül hoz,⁸ de vannak o-

¹ Uo. 17₂₋₃: Dan alte loß falen selten [...] das untrew nicht unngerochen peleybt. -- 70₃₋₅: das ain yeder mensch lern und peyspill dapey nem, das dye machtigkait und grosser reichthumb auff ertreich nicht ewig ist. -- 196₁₋₂: Wiewol ain gemain red ist, man sol umb habst und kayser nit bitten...

² Uo. 156₂₉₋₃₀: "Aygner nutz, iunger radt und alter neyd, die drew haben Rom zerprochen und Wyenn verloren."

³ Pl. sz. Gergely: uo. 126₂₉₋₃₄; Chrysostomus: 127₁₋₇; sz. Ágoston: 145₂₄₋₂₅.

⁴ Uo. 125₃₃₋₃₆.

⁵ Uo. 183₃₃₋₃₄.

⁶ Uo. 72₂₇₋₋₇₃₁.

⁷ Az első idézet a GROSSMANN-kiadás 104. oldalán van.

⁸ Uo. 104₂₂₋₂₃, 109₂₂₋₂₃, 111₂₆₋₂₈, 112₂₁₋₂₂, 126₄₀₋₋₁₂₇₁, 187₇.

lyanok is, amelyeket latinul és német fordításban közöl.¹ A

- ¹ Uo. 117₁₆₋₁₉: Nullum edificium boni operis esse potest, ubi
Cristus non posuit fundamentum. [Vö. 1. Cor. 3, 11: Fundamen-
tum enim aliud nemo potest ponere praeter id, quod positum est,
quod est Christus Jesus.] Und lawdt inn Tewtsch also: Es mag
kayn paw woll geratten, do Cristus den grundt nicht gelegt hat.
-- 126₃₀₋₃₄: Scire debent prelati, quod tot mortibus digni
sunt, quot subditos per mala exempla perdidierunt. Das spricht
zu Teutsch: Die prelaten sollen wissen, das sy sovil todt wir-
dig seyn, als vil sy irer untertanigen mit possen peyspillen
verliessen! -- 127₂₋₁₀: Quicumque desiderat primatum in terra,
inveniet confusionem in celo, nec inter servos Christi computa-
bitur. Das ist zw Teutsch: Wer der machtigkeit und vorgangs
begert auff ertreich, der vindt nyderung und scham im hymel
und wirdt unter den diennern Cristi nicht gezellt. Der zwelff-
bote spricht: Non assumit sibi quisquis honorem, nisi a Deo
vocatus fuerit Aaron. [Vö. Hebr. 5, 4.] Das ist zw Teutsch:
Im sol selbs nyemants geystlich er zuziehen, er sey dan von
Gott darczu gevordert als Aaron. -- 142₆₋₉: Omnes lupi huius
mundi venite ad devorandum christianos, pastores enim dormi-
unt. Das ist in Teutsch: Nun khumbt her all wolff der welt die
Kristen zerreyssen, wann ire halter die schlaffen all. -- 168₃₆--
--169₁₆: Und sein leben hat gleicht dem propheten Ysaías straff
und lere der geistlichn, da er spricht im Latein [helyesen: Ez.
34, 3--6.]: Ecce lac consumitis et lanis vos tegitis et quod
grossum est, interficitis, et oves meas non pascitis; et quod
infirmum est, non confortastis; et quod male habuit, non robo-
rastis; et quod tribulatum est, non consolati estis; et quod
errabat, non revocastis; et quod periit, non requisistis. Et
disperse sunt oves mee, et facte sunt commestura omnibus bestiis
agri, et non fuit, qui requireret neque revocaret. Das ist in
Dewtsch also geret: Nempt war, ir vertzert die milch, mitt
der woll deckt ir euch, das faist, das todt ir und meine schef-
fel hallt ir nicht; das stet, sterckt ir nicht, und das ge-
krennkt ist, das krefftiget ir nicht; und das ubel hat, habt ir
nicht sterckt; das betrieht, habt ir nicht getrost, und das
geanngstig ist gewesen, habt ir nicht geratten; und das verirr-
t ist gewesen, habt ir nicht widderruoft; und das verlorn ist
gewesen, habt ir nicht gesuecht. Meine scheffl sindt zustordt
und zu ainer speis worden allen tyernn, die auf den velldern
wonendt, und ist niemant gewesen, der darnach fragt noch wi-
derruoft. -- 170₆₋₁₁! ... und geheissenn filii iniquitatis
[2. Sam. 7, 10.], das ist in Teutsch sun der posheit. Das
pillichn ainen yeden erparmen sol, das so wolgeporen und fru-
mer lewt kinder also genennt werden, wan ye geschriben stet:
Privilegia paucorum non faciunt legem communem. Das ist in
Teutsch: Ainer klainen partey freyhait machen nicht ein gemain
recht. -- 184₃₋₆: Villeicht umb ursach als die geschrifft lernnt,
die da spricht: Detrimentum gregis ignominia est pastoris. Das
ist Tewtsch Abschätzung der schefflein ist widerstand an gueten
sachen der halter.

kétnyelvű idézeteknél jól látható, mennyire szabadon használja forrásait. Még a szentirási szövegeket is átalakítja. A latin idézetek pontatlanok, német fordításaik pedig az eszmei mondani-
való érdekében a szöveg szabad értelmezését nyújtják. Akad o-
lyan hivatkozása, amely egyáltalán nem azonosítható a biblia
szövegével.¹

A középkori krónikairók nemcsak politikai és társadalmi e-
seményeket jegyeznek fel, hanem természeti jelenségeket is, s
ezekhez kapcsolják, mintegy ezek következményeként mondják el
a politikai eseményeket. Így Unrest is pl. az 1472-ben feltűnt
üstökösnek tulajdonítja azt, hogy a német birodalomban a rendek
engedelmeskednek a császárnak, s hajlandók a török ellen harcol-
ni.² Katonai események kimenetelét szerinte természeti jelensé-
gek előre jelezhetik.³

Munkája egyes fejezeteinek elején vagy végén annalisztikus
módszerrel jegyez fel természeti jelenségeket és csapásokat:
sáskajárásokat,⁴ pestisjárványt,⁵ siklók tömeges megjelenését⁶
stb.

Unrest történelemszemléletében a középkorias vonások vannak
túlsúlyban, de kizárólagosságukról nem beszélhetünk. Európa --

¹ Pl. 183₂₅₋₂₉: ... der geschriff nachvolgten, die do spricht:
Quoniam protectio honoris, corporis et anime non videtur sanior,
quam proprietarum manuum fortitudo. Das ist geredt: Es ist bescher-
mung oder rettung eren, leibs und der sel nicht besser, dann
augen hanndstergk.

² Uo. 38₅₋₂₃.

³ Uo. 8₁₈₋₂₀: Wann er [Kapisztrán] was so aines heyligen lebenns,
das im Got ain zaychen an einem sternn lyess erscheinen, das im
Got in seinem vechten wolt beisteen. -- 23₂₋₆: Und zu grossen
ewenpildt und zaichen viel in vil lannden roter schnee, pluet-
varb, den man in dem lanndt kernndten sichtgleich sach zw ainer
warmen zeyt. Das ist geschehen in dem achtundsechtzigisten jar.

⁴ Uo. 84₈₋₂₁ /1477-ben/; 100₁₋₆ /1478-ban/; 100₁₅₋₃₀ /1479-ben/;
111₃₃ /1480-ban/. A sáskák többnyire Magyarországról jöttek.

⁵ Uo. 110₁ /1480-ban/; 111₃₃₋₃₄ /1480-ban/.

⁶ Uo. 159₁₄₋₂₂ /1486-ban/.

elsősorban Itália -- kulturális centrumaiban a humanista gondolkodásmód terjed. Ez az eszmei áramlat azonban nem marad meg egy-egy város falain belül, hanem szétsugárzik, egyes elemei a különböző népi rétegekre is hatással vannak.

A tágabb értelemben vett humanista gondolkodás nem jellemző Unrest szemléletmódjára, de a kor szelleme őt sem hagyta érintetlenül, s néhány, ebből fakadó gondolatot ő is átvett. Így pl. megtaláljuk nála a haza /haymad¹/ fogalmát a keresztény egyetemesség /Krystenhait²/ mellett, s a nemzet /nacion³/ mint népegység is értelemezést nyer. A szűkebb haza mint területi egység a humanizmussal egyidejűleg kerül előtérbe. A középkorias vallásos felfogás középpontjában még az egyetemes keresztény közösség gondolata állott, mely a keresztények egységét emelte ki az eretnekekkel és pogányokkal szemben. A török nagyarányú előretörésével s a huszitizmus terjedésével párhuzamosan, a reformáció gondolatainak érlelődése közepette azonban a keresztény univerzalitás eszménye egyre inkább háttérbe szorult, a területi együtvé tartozás, egy-egy államhoz vagy Ausztrián belül pl. az egyes tartományokhoz /lanndt/ tartozás lép előtérbe, s ez a gondolat Unrestnél is fellelhető.

Szerzőnk munkájára erősen rányomja bélyegét az a tény, hogy mint világi pap tevékenykedett. Nem áll értetlenül az emberek problémáival szemben, maga is átérzi, látja azokat, szeme előtt játszódnak le a háborús események, melyeknek maga is szenvedő alanya. Az emberek megpróbáltatásai együttérzést váltanak ki belőle függetlenül attól, hogy milyen réteghez tartoznak. A humanizmusnak az egyén felé forduló arculata tűnik fel a háttérben.

Van érzéke a gazdasági problémák iránt is. Az időjárás szélsőségei igen nagy mértékben befolyásolják a mezőgazdasági termelést. Az esetleges rossz terméstől függetlenül is a súlyos adók,

¹ Uo. 168₁₁.

² Uo. 106₇, 115₁₃, 115₂₁, 205₉ stb.

³ 183₃₉: vast in aller Tewtschen nacion; 203₃₉: pey drewnhundert manen von Spaniarthn nacion; 232₅: in Welscher nacion stb.

a rablások, fosztogatások nincstelenné teheték és tették a földművelő parasztot, akinek a károsodása ilyenkor kiváltja Unrest humánus együttérzését.

Humanista jellemvonás lehetne nála az anyanyelv használata az írásbeliségben. Az anyanyelvi krónikairásnak azonban korábbi középkori hagyományai is vannak e vidéken. Az a véleményünk, hogy Unrest inkább ennek a hagyománynak a folytatója, semmint egy humanista szellemű, új, anyanyelvű történeti irodalom úttörője.